

(Печат, 11.2.2010)

Неколико кључних докумената везаних за рат, и припреме за рат, на просторима бивше Југославије деведестих година обележено је истом важном карактеристиком: сви се на њих позивају, безмало сви дискутантни у аутори – коментатори и аналитичари, у писаним или усменим расправама их помињу, међутим скоро нико их није ни видео ни прочитао! Чувени Меморандум Српске академије наука парадигматичан је као пример за ову појаву. Представља се као унапред зацртани стратегијски план за великосрпску агресију. Међутим, ако успете да га набавите, и када будете почели да га читате, пре ће вас обузети дремеж него неодољива жеља да откопате српске ратне секире.

Врло успешно, и на најширем друштвеном плану, уведена је пракса да се стручно расправља о документима која није ни видео ни прочитао скоро нико. То важи и за „Извештај комисије Владе Републике Српске о догађајима у и око Сребренице у јулу 1995. године“, урађен по наређењу (и великим делом по мери) тадашњег високог представника у БиХ Педија Ешдауна, који је доживео је сличну судбину. Готово да је немогуће на тему Сребренице ући у озбиљнију расправу, а да се не чује ноторна нетачност да је у том документу Влада РС признала да су њене снаге стрељале 8.000 муслимана. На основу тога, нуди се закључак да је свака даља дискусија на ту тему излишна. Али то што наводно „знају“ сви, који тај извештај никада нису имали у рукама, то у извештају уопште не пише.

Још један пример, можда најбезобразнији из ове категорије, пре него што будемо прешли на главну тему. Тешко је избројати колико је пута била поновљена неистина да је, после одлуке (2007) Међународног суда правде (МСП) у предмету тужбе БиХ против Србије и Црне Горе, званична верзија сребреничких догађаја сада поткрепљена још једним необоривим налазом да се тамо догодио геноцид. Заговорници те линије тврде да сада више немамо само једну (у предмету Крстић) него две ауторитативне пресуде којима је „геноцид“ у Сребреници званично утврђен. Према томе, по њима, о чему даље ту има да се прича?

Рачунајући на практичну немогућност да ће већина људи набавити и прочитати пресуду МСП, они ноншалантно прелазе преко једне врло „занемарљиве“ појединости. Доказе о томе да ли се у Сребреници одиграо геноцид или не, тај суд уопште није посебно

Пише: Стефан Каргановић
понедељак, 15 фебруар 2010 12:05

разматрао. Он је само преузео, као пресуђену чињеницу, раније донет закључак МКТБЈ (познатијег као Хашки трибунал) у предмету Крстић. То значи да став Међународног суда правде не може бити веродостојнији и боље утемељен од пресуде МКТБЈ, из које је изведен и на коју се позива. У сваком случају, Међународни суд правде стао је на становиште – шта год да се догодило у Сребреници – да Србија за то не сноси кривицу, па ни за „геноцид“. За дебату о одговорности Србије то је сасвим довољно. Свака провера релевантних пресуда брзо би раскринкала лажне аргументе оних који тврде нешто супротно. Ишла би на видело чињеница да пресуда МСП не само да не иде у прилог заговорницима званичне сребреничке приче, већ да она, напротив, у значајним сегментима њихове тезе озбиљно угрожава. Али колико „обичних“ људи има времена и могућности да се тиме бави? Управо за то и постоје „стручњаци“ и „аналитичари“, да нам све објасне, зар не? Судаћи по резултатима њихове делатности, поготову на пољу стварања опште забуне и ширења дезинформација, као пропагандисти они нису лоши.

У ову серију примера, како интересне групе са скривеном агендом злоупотребљавају поверење јавности и на начин како то њима одговара фалсификују чињенице, када процене да би тихој већини било тешко да их ухвати у лажи, мора се уврстити и предмет генерала Радислава Крстића. Он је био командант Дринског корпуса Војске Републике Српске, коме је Хашки трибунал судио у вези са злочинима у Сребреници. По окончању другостепеног процеса 2000. године, генерал Крстић је добио 35-годишњу казну за „помагање у извршењу геноцида“ (aiding and abetting). Као што смо навели, не само да је касније Међународни суд правде ту пресуду преузео, већ је, по истом принципу „пресуђене чињенице“, она затим инфирала и неколико других предмета пред Хашким трибуналом, који су се односили на Сребреницу. Зато је врло корисно обавити анализу бар основних компонената те пресуде да би јавност имала могућност да процени њену утемељеност и њен стварни домет.

На интернет сајту Хашког трибунала, <http://www.icty.org/action/cases/4>, лако ће се пронаћи пресуда генералу Крстићу. За оне који томе не могу да приступе, изнећемо неколико битних момената у пресуди који су уско везани за питање Сребренице, и најважније закључке већа о томе шта се у јулу 1995. тамо догодило.

Једна од главних особености тог предмета, која се мора истаћи, ма колико то широкој јавности деловало изненађујуће је следећа. Тежиште доказног поступка одбране у предмету Крстић није био масакр у Сребреници, већ техничко питање да ли се у релевантном периоду генерал Крстић формално налазио на положају команданта Дринског корпуса, или не. Непосредно по уласку српских снага у Сребреницу (11. јула), али пре него што је већина погубљења кренула, дотадашњи командант Дринског корпуса, ген. Живановић, 14. јула 1995. био је смењен и на његово место је био постављен ген. Крстић. Теза тужилаштва је гласила да је Крстић команду преузео

Пише: Стефан Каргановић
понедељак, 15 фебруар 2010 12:05

одмах. Разлог зашто је тужилаштво на томе морало инсистирати је јасан: да би сносио одговорност за чињење, нечињење или некажњавање прекршилаца закона и правила рата у зони одговорности Дринског корпуса, ген. Крстић је морао бити командант.

Теза одбране, уз предочавање низа релевантних доказа, била је да се примопредаја дужности од Живановића на Крстића догодила тек 20. јула, дакле након инкриминисаних догађаја, тако да је немогуће ген. Крстића теретити за кривична дела почињена ван периода када је био командант.

Форензички доказни материјал, који се односи на погубљења и на ексхумацију масовних гробница, да још и ово додамо, у предмету Крстић тужилаштво је предочио у прилично касној фази суђења. Веће одбрани није доделило ни времена ни адекватне ресурсе да тај врло важан и сложен материјал детаљно проучи, тако да је одбрана у односу на оспоравање најважнијих материјалних доказа била практично хендикепирана. Као што се испоставило годинама касније, када су стручњаци наше невладине организације „Историјски пројекат Сребреница“ тај материјал проверили од прве до последње странице, он је крцат озбиљним недостацима и највећим делом он уопште не подржава главне тезе тужилаштва. (За преглед најважнијих резултата, видети *Нову српску политичку мисао*, „Непромишљена препорука председника Тадића“, 12. јануар 2010. године.)

Адвокати генерала Крстића су озбиљни и искусни професионалци. Њихов стратешки избор, да би окосница одбране требало да буде формално питање примопредаје дужности, а не колико је људи после заузимања Сребренице било побијено, са стручног становишта потпуно је валидан. Ако у време када су се злочини догађали Крстић није био командант, то је крај приче, бар за генерала Крстића. Наравно, поред стручности, они су можда ту показали и одређену дозу политичке наивности ако су веровали да ће установа као Хашки трибунал пристати да се питање, које је њеним спонзорима од прворазредног политичког значаја, решава на чисто формалистичком и техничком плану.

Да резимирамо. Свакако да је на суђењу ген. Крстићу било речи о погубљењима после уласка српских снага у Сребреницу. Свакако да је тужилаштво предочило доказе којима је располагало на ту тему, мада је то било у поодмаклој фази суђења и на начин који би се најбоље могао описати као препад, а не примена начела „једнакости по оружју“. Али иако је о погубљењима било речи, мора се подвући да по том питању, на суђењу Крстићу, није било свеобухватне форензичке анализе или суштинске расправе. Наводи тужилаштва о 8.000 жртава прошли су без озбиљног оспоравања (мада је др. Зоран Станковић сведочио као вештак у предмету). Форензички материјал, који је једини и

искључиви *corpus delicti* на коме је оптужница почивала, није био испитан на онако темељан начин као што би то вероватно било случај да су обим злочина и његова правна квалификација били третирани као централно спорно питање на суђењу.

Као савесни професионалци, браниоци ген. Крстића свој задатак су видели пре свега у добијању ослобађајуће пресуде у корист свог клијента. Ако Крстић није био командант Дринског корпуса у време када су се злочини догодили, небитна је цифра убијених, па чак и правна квалификација дела у односу на оне који су у његовом извршењу стварно учествовали. Питања која се у вези са Сребреницом налазе у центру пажње јавности сада, у шеми одбране генерала Крстића била су од другостепеног значаја. То је важно знати, зато што из тог разлога током процеса њима није била посвећена пажња која би била сразмерна њиховом стварном значају. У оној мери у којој се односи на ствари које током суђења нису биле довољно расветљене и обрађене, поготово када је реч о изузетно крупним питањима као што су геноцид и број пострадалих, судска пресуда у односу на оптуженог Крстића лично може да буде извршна, али она не може да рачуна и на општи кредибилитет.

Први и основни закључак анализе пресуде у предмету Крстић гласи: на том суђењу, из разлога које ретроспективно гледано можемо прихватити као оправдане или не, питања о томе шта се дешавало после 11. јула 1995., која из данашње перспективе јесу главна, тада нису била претресена адекватно. Једина особа која нема другог избора осим да плати цену тих стратешких одлука, које су биле донете за време суђења, јесте – генерал Крстић. Држава Србија, Република Српска, и грађани тих земаља не смеју бити таоци тих одлука, нити их ико сме оптерећивати њиховим последицама.

Друга ствар која је веома важна да би се пресуда генералу Крстићу правилно валоризовала је следећа. У оном делу који се односи на предочавање доказа у вези са злочинима у Сребреници пресуда је тотално подбацила, и то два нивоа. Прво, чак и у контексту тренутка када је била објављена, закључци већа били су очигледно нелогични, натегнути и, многи од њих, професионално недопустиви. Друго, ретроспективно, у светлу накнадних увида, анализа и сазнања у односу на материјалне доказе, од оне верзије догађаја, коју је та пресуда легитимизирала, не остаје ништа.

На том првом нивоу могло би се истаћи неколико важних момената. Да би унапред донети закључак могло упаковати у наизглед веродостојну обланду, Крстићево веће морало је да реши два крупна проблема. Са формално-процесног становишта, имало је да утврди околности зачетка злочиначког плана да се заробљеници погубе. Затим, морало је да реши проблем хиљада жена, деце и остарелих особа из енклаве који су

били окупљени у Поточарима, а које су снаге Војске Републике Српске пребациле на сигурно. Како једну толико контраинтуитивну чињеницу уклопити у теорију о геноциду? Један узгредан проблем, који је веће такође имало да реши, а који се тешко уклапао у тезу о геноциду, било је неколико десетина рањених муслиманских бораца који су током критичне седмице после 11. јула 1995. у српским болницама на подручју Братунца и Сребренице добијали негу. То се догађало у исто време док се ван тих медицинских установа, наводно, одвијао геноцид над њиховим заробљеним колегама из енклаве.

На прво питање, о времену и околностима зачетка злочиначког плана да се заробљеници побију, веће је било принуђено из чисто техничких разлога да импровизује какав-такав одговор. Оно је у томе било ограничено чињеницом да никакви јасни докази о таквом плану нису постојали. Међутим, у оквиру преговора који су били вођени између зарањених страна, између осталог 11. и 12. јула 1995. године одржано је неколико састанка у братуначком хотелу „Фонтана“ где су се окупљали војни и цивилни функционери са српске стране. У недостатку солиднијих индиција, веће је одлучило да искористи ту околност. Без обзира на своје изричите резерве у односу на сведочење Мирослава Дероњића, које се оцењује као „недоследно“ и делимично „двосмислено“, са напоменом да је Дероњић, да би избегао суђење и добио мању казну, склопио договор са тужилаштвом и постао њихов сведок, Крстићево веће ипак је закључило да се план за масовно убијање некако искристалисао на тим састанцима у „Фонтани“, иако тачно како то оно није било способно да објасни. [\[1\]](#)

Крупан изазов за веће била је чињеница да је на хиљаде муслиманских цивила из Сребренице преживело заузимање енклаве и да су српске снаге биле те које су их пребациле на сигурно место. Врло је противно здравом разуму инсистирати да се тако нешто могло догодити у оквиру геноцидне операције. За овај проблем пронађено је врло довитљиво решење. Тужилаштво је помогло већу тако што је ангажовало антрополога из једне западне државе која је дала исказ да се у Сребреници ради о традиционалном, патријархалном, исламском друштву које без мушкараца не може да функционише. То је Крстићевом већу дало полазну тачку за решавање ове дилеме. Ако се претпостави да је уништење муслиманске заједнице представљало циљ српске операције, у светлу наведене антрополошке анализе неубијање репродуктивног дела заједнице не мора бити препрека доношењу закључка да је геноцид заиста био извршен. Без својих мужава, жене више неће рађати децу, а у тако окошталом традиционалном друштву, према мишљењу већа, преудавање не долази реално у обзир. Заједница изумире, и то је доказ геноцида.

На такав начин, у предмету Крстић, веће је парадоксалну чињеницу да починиоци геноцида нису дирали репродуктивни део заједнице, који је уједно представљао и апсолутну већину становништва Сребренице, вешто ставило у службу своје теорије да је

тамо заиста био извршен геноцид.

Најзад, на равном путу већа у Крстићевом предмету појавио се и један вероватно неочекивани „лежећи полицајац“ у облику неколико десетина рањених муслиманских бораца којима је у оближњим клиничким установама ВРС била пружана медицинска нега док су свуда наоколо, према тврдњи тужилаштва, сви заробљени муслимани били стрељани по кратком поступку. Одбрана је указивала на ову околност као на доказ да општа намера да се побију сви муслимани као такви није могла постојати, поготово ако, као ови рањеници, они нису представљали војничку опасност. У свом коментару, веће допушта да се третман тих рањених заробљеника издваја и да то представља „аномалију“. „То би се, можда, донекле могло објаснити као стратегија босанских Срба да избегну изазивање сумње код међународних фактора“, веће малициозно оцењује овај хумани гест, па додаје у прилог тој тези да је ту у близини још било особља УН те да је коректни третман рањеницима био пружан из чисто пропагандних разлога. По логици већа, ти рањени муслимански борци могли су слободно бити стрељани, јер би се то оптуженој страни исто хватало.

Читаоци – како правничке струке, тако и других профила – биће довољно паметни да донесу оцену не само о начину како о Крстићу веће расправља, него и о општој интелектуалној тежини његових закључака. Сада ћемо са теоретског прећи на емпиријски део пресуде.

Једини *corpus delicti* злочина у Сребреници који постоји то су форензички докази који су настали ексхумацијом 13 масовних гробница, где се сматра да су били сахрањени стрељани муслимански ратни заробљеници из сребреничке енклаве. Мимо тих налаза, немогуће је компетентно говорити о броју побијених. У пар. 82 првостепене пресуде, Крстићево веће констатује да „од времена заузимања Сребренице, поприлично више од 7.000 лица недостаје“ и да се из сплета околности да закључити да је „већина несталих лица било стрељано и сахрањено у масовним гробницама.“

Као што сада сигурно знамо, на основу недавно обављених исцрпних анализа форензичког материјала (који се у међувремену скоро удвостручио по обиму, откако је била изречена првостепена пресуда Крстићу), а што је, у време суђења, углавном било ван реалних могућности одбране, у 13 масовних гробница које су укупно ексхумирали стручњаци хашког тужилаштва налази се нешто испод 2.000 жртава са различитим образцима рањавања. Од тог броја, 442 жртве имале су лигатуре или повезе и за њих се са сигурношћу може рећи да су били стрељани, док 655 има рану од метка што наговештава могућност да су и они могли бити стрељани, мада је тај образац рањавања

Пише: Стефан Каргановић
понедељак, 15 фебруар 2010 12:05

уклопив и у теорију смрти током ратних дејстава. Када се те две цифре саберу, максимум, за који стоји да су могли бити стрељани, износи око 1100. У време када је било суђено Крстићу, укупан број форензичких „случајева“ – дакле не тела, зато што смо увидом у форензичку документацију тужилаштва установили да један „случај“ није једнак једном телу и да случај може да се састоји из само неколико костију – био је око 1.800. То је далеко испод садашње цифре од 3.658 случајева, која је и сама далеко од званичног броја од 8.000 жртава. Зато се поставља питање: како је веће у предмету Крстић премостило тај јаз између максималне хипотетичке цифре од око 1.800 побијених, о којима је на том суђењу на колико-толико емпиријски начин могло бити речи, и своје претпоставке, изнете у пресуди, да је било „поприлично изнад 7.000“ жртава – шта год то значило – а што се ускоро затим у јавном дискурсу стабилизovalo на магичној цифри од 8.000?

Одговор на то питање гласи: то су постигли играма, избегавањима, невештим извлачењима, симулирањем и неретко дрским тврдњама да је бело – црно, и обратно.

Заправо, судска одлука у предмету Крстићприручник је за проучавање модуса операнди Хашког трибунала и потпуно телеолошке природе његовог закључивања, бар по оним најважнијим питањима где би различито резонување судијама могло испасти политички скупо и самим тим недопустиво. Ова пресуда класична је по томе што она нуди бројне илустрације игрица у које се веће упуштало само да би обезбедило уверљивост унапред донетим одлукама.

Конкретно, што се тиче жртава Сребренице, веће с једне стране тврди да је према „конзервативној“ процени стручњака, у ексхумираним гробницама требало бити најмање 2028 тела (пар. 80). Веће не идентификује те стручњаке, нити указује на методологију коју су они користили. Веће признаје (пар. 76) да је врло мало повеза за очи и руке било извађено из гробница у подручју Нове Касабе и Коњевић Поља, а то су била подручја јаким борбених дејстава. Веће такође „не искључује могућност“ да одређени број тела из гробница на којима је била извршена обдукција припада мушкарцима убијеним у борби (пар. 77). Али веће ипак затим не предузима једини професионално исправан корак, а то је да те жртве борбених дејстава изузме из броја жртава ратног злочина. Уместо тога, да би повећало цифру, оно им допушта да остану измешани. У истом параграфу, оно наставља са излагањем неоснованог закључка да се „свеукупни“ форензички докази тужилаштва поклапају са исказима сведока о масовним убијањима „хиљада“ муслимана.

Питање: како се изјави сведока може давати већа тежина него материјалним доказима, уколико се они не слажу? Суочени с драстичним недостатком ексхумираних тела, што

Пише: Стефан Каргановић
понедељак, 15 фебруар 2010 12:05

обавезан налаз о почињеном геноциду чини поприлично невероватним, Крстићево веће сада прибегава другој тактици. Оно све наде пребацује у „прелиминарна испитивања која је спровело Тужилаштво“ према којима се „очекује“ да ће након што се отвори још 18 додатних „неексхумираних и вероватних“ гробница „укупан број нађених тела везаних за Сребреницу значајно пораста.“ (пар. 80) Очекује? Смеју ли се озбиљни закључци овакве врсте доносити на основу прогнозе? Коначно, у фусноти 166 њихове пресуде веће без критичких коментара прима на знање и усваја оцену тужилаштва, а то је 2001. године, да „испитане, али још неексхумиране гробнице“ садрже 2.571 тело и да је „укупан број тела откривених у масовним гробницама 4.805.“ Није прецизно наведено да ли се ово односи на стварна тела или само на „случајеве“, одн. изоловане фрагменте тела на основу којих је крајње отежано или немогуће извођење компетентних форензичких закључака.

Али у овом тренутку то је небитно. Разлог зашто је небитно је следећи. Очито је да је прошло скоро десет година од 2001. године када су ове процене и прогнозе биле направљене, али нигде нема ни трага од тих „откривених“ 4.805 убијених особа. Ове чињенички неосноване „процене“ тужилаштва, плус лоша логика већа, послужили су као основа за проналажење геноцида у предмету Крстић, што је затим једноставно било преузето по инерцији и постало је „пресуђена чињеница“ у свим наредним сребреничким случајевима, као и у пресуди Међународног суда правде.

Поставимо на основу наведеног и једно питање народном посланику Жарку Кораћу који жели да оспоравање „геноцида“, који се овом пресудом утврђује, као и „непоштовање“ суда који је овакву пресуду изрекао, шта год то значило, претвори у кривично дело: да ли сте ви спремни да због једне овако непрофесионалне бургије грађане Србије лишите права да слободно размишљају и да слободно истражују?

Верујемо да је данас апсолутно непобитан закључак: пресуда у предмету Крстић једна је од главних компоненти у политичкој и пропагандној архитектури сребреничког мита. Као већина саставних елемената тог мита, и Крстићева пресуда један је безобзирни блеф. Рок трајања тог блефа зависи од критичне масе јавности, која се кривотвореном верзијом сребреничких догађаја систематски обмањује. Блеф ће се распрснути онда када јавност докуменат који јој се лажно тумачи буде узела у своје руке и када се буде упознала са његовим садржајем.

(Аутор је председник холандске невладине организације „Историјски пројекат Сребреница“)

[1] Параграф 573 првостепене пресуде је типичан пример како веће доноси унапред припремљени закључак, без обзира на то да ли је он поткрепљен доказима, или не: „ Претресно веће није у могућности да утврди тачан датум када је била донета одлука да се војно способни мушкарци побију. Услед тога, оно не може да тврди да су убиства која су се догодила у Поточарима 12. и 13. јула 1995. била саставни део плана да се убију сви мушкарци војничког узраста. Упркос томе, претресно веће је убеђено да су масовна стрељања и друга убиства, почињена од 13. јула па надаље, били саставни део таквог плана.“ Како у једној озбиљној пресуди, бар што се тиче њених најважнијих сегмената, „убеђење“ може да замени доказе?